

The Images of Children in the Paintings of the *Haft Aurang Jami* in the Ferrier Collection, Based on the Theory of Performationism*

Abstract

Performationism is the theory that a human being is completely preformed in a very small size from the very beginning of conception and only grows in size and physical dimensions from the time of birth until adulthood. In neurology, it is used to describe the map of sensory neurons in each part of (somatosensory homunculus) the brain. For many centuries, scientists believed that the performationism, which means a small, fully formed human, is present in a man's sperm and then takes place in the ovum during fertilization and grows only in size and quality until adulthood. Based on this view that dominates the intellectual atmosphere of that time during the Middle Ages, children were considered as small adults. In the Middle Ages, it was believed that a child was the same as an adult with smaller organs and less physical strength. In those days, as soon as a child could live without the constant help and care of his mother, he started to be a member of the society of elders. In the social life of the Middle Ages, children were treated like adults. Children in medieval artwork were painted in adult clothing. With this belief, if children wore the clothes of adults, they were expected to behave alike. Believing in this theory made artists to show children in their paintings with the images, clothes and appearance of adults but on a smaller scale, or draw them in situations other than what is expected of the child. As many paintings in the Middle Ages and Iranian paintings show children with the body and characteristics of adults. Signs of belief in this idea can be seen in the works of Iranian painters. One of the most important of these examples is the paintings containing the child in the *Haft Aurang Jami* version in the Ferrier Collection. Moreover In the works of Kamal ud-Din Behzad in the edition of "Persian Poetry Program", the work of "Woman and Child" by Reza Abbasi, a picture by Mirza Ali in Panj Ganj Nizami, the picture "Babie's testimony to the innocence of Yusuf (PBUH)" attributed to Mohammad Sabzevari, the picture of "Yusuf (PBUH) Shepherding" from the collection of Yusuf (PBUH) and Zulikhai Jami related to the Safavid period, are evident examples of children's pictures which are drawn with different proportions of adults. The present writing was done in a historical-descriptive way and data collection was desk-based, and its purpose is to express the theory of performationism children's paintings in the paintings of *Haft Aurang Mahfouz* in the Ferrier collection. For this purpose, in this research, this question is answered; how did this theory manifest in *Haft Orang Jami*?

Citation: Tayyar Parvin, Massoumeh; Hassani, Mohammad Reza, & Mahmoudzadeh, Hamideh (2024). The images of children in the paintings of the haft aurang jami in the ferrier collection, based on the theory of performationism, *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 29(4), 33-47. (in Persian)

Received: 24 May 2024

Received in revised form: 29 Aug 2024

Accepted: 6 Nov 2024

Massoumeh Tayyar Parvin¹

Master of Painting, Department of Painting, Faculty of Art and Architecture, University of Sistan and Baluchestan. Zahedan. Iran.
E-mail: tayyarparvinf@gmail.com

Mohammad Reza Hassani²

Assistant Professor, Department of Painting Faculty of Art and Architecture, University of Sistan and Baluchestan. Zahedan. Iran.
E-mail: m.r.hassani@arts.usb.ac.ir

Hamideh Mahmoudzadeh³ (Corresponding Author)

Assistant Professor, Department of Painting, Faculty of Art and Architecture, University of Sistan and Baluchestan. Zahedan. Iran.
E-mail: hamidehmahmoudzadeh@arts.usb.ac.ir

Doi: <https://doi.org/10.22059/jfava.2024.373198.667259>

The results of this research show that the theoretical expression of performationism in these paintings is evident in the facial expressions, clothing, positioning, body scale and the difficulty of distinguishing the gender of the characters. Children in the illustrations of this version are drawn in a way as they are adults.

Keywords

Performationism, *Haft Aurang*, Illustrated Version, Ferrier

تصاویر کودکان در نگاره‌های نسخه هفت/ورنگ جامی محفوظ در مجموعه فریر، بر اساس نظریه پیش ساختگرایی

چکیده

پیش ساختگرایی نظریه‌ای است که بر مبنای آن، انسان از بدولقاج، از پیش ساخته شده است و تا هنگام تولد، صرفاً به جهت اندازه و ابعاد رشد می‌کند. بدین شکل که در هنگام لقاح، انسانی کوچک و کاملاً شکل گرفته، در اسپرم یا تخمک وجود دارد. بر مبنای این دیدگاه که طی قرون وسطی بر فضای فکری آن روزگار سیطره می‌یابد، کودکان به مثابه بزرگسالانی کوچک در نظر گرفته می‌شدند. اعتقاد به این نظریه، موجب گردید، در بسیاری از آثار نقاشی آن دوره، کودکان با اندام‌ها و ویژگی‌های افراد بالغ نمایش داده شوند. نشانه‌های باور به این اندیشه را می‌توان در آثار هنرمندان و نقاشان ایرانی نیز مشاهده نمود. یکی از این نمونه‌ها، نگاره‌های حاوی کودک در نسخه هفت/ورنگ جامی محفوظ در مجموعه فریر است. نوشتار حاضر با رویکرد تاریخی و روش تحقیق توصیفی تحلیلی به انجام رسیده و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای بوده است و بر آن است، به واکاوی نحوه تعمیم‌یافتگی نظریه پیش ساختگرایی در ترسیم تصاویر کودکان در نگاره‌های نسخه مصور هفت/ورنگ محفوظ در مجموعه فریر بپردازد. بدین منظور، در این پژوهش، به این پرسش پاسخ داده می‌شود؛ چگونه نظریه پیش ساختگرایی در نسخه هفت/ورنگ جامی، نمود یافته است؟ نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد، نمودیافتگی نظریه پیش ساختگرایی در این نگاره‌ها، در حالات چهره، البسه، موقعیت قرارگیری، ابعاد اندام شخصیت‌ها، ملموس است. کودکان در نگاره‌های این نسخه به گونه‌ای ترسیم شده‌اند، که نگاه به کودک، به مثابه انسان بزرگسال، مشهود می‌نماید.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۰۸

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۸/۱۶

معصومه طیار پروین^۱: کارشناس ارشد نقاشی، گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

E-mail: tayyarparvinf@gmail.com

محمد رضا حسنی^۲: استادیار گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

E-mail: m.r.hassani@arts.usb.ac.ir

حمیده محمودزاده^۳ (نویسنده مسئول): استادیار گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

E-mail: hamidehmahmoudzadeh@arts.usb.ac.ir

Doi: <https://doi.org/10.22059/jfava.2024.373198.667259>

واژه‌های کلیدی

پیش ساختگرایی، تصاویر کودکان، هفت/ورنگ جامی، نگارخانه هنری فریر

استناد: طیار پروین، معصومه؛ حسنی، محمد رضا و محمودزاده، حمیده (۱۴۰۳)، تصاویر کودکان در نگاره‌های نسخه هفت/ورنگ جامی محفوظ در مجموعه فریر، بر اساس نظریه پیش ساختگرایی، نشریه هنرهای زیبا: هنرهای تجسمی، ۲۹(۴)، ۳۳-۴۷.

مقدمه

نگرش به چگونگی تولد کودک و مفهوم کودکی اگرچه در پاره‌ای موارد، یکسان بوده است اما به همان اندازه در ادوار مختلف در میان فرهنگ‌ها، باورها و ادیان جوامع مختلف با تفاوت‌هایی همراه بوده است. در برخی جوامع کودک بخشی از نیروی کار خانواده محسوب می‌شد و گاهی در حاشیه روابط خانوادگی قرار می‌گرفت. در بسیاری از جوامع کودک را از بدو تولد و یا حتی پیش از آن در دوره جنینی، به عنوان یک انسان بزرگسال به حساب آورده و تمایزی میان آن‌ها با انسان‌های بزرگسال قائل نبودند، به گونه‌ای که تنها تفاوت فرد بزرگسال و کودک را در اندازه‌ها و مقیاس‌های طبیعی میان این دو تصور می‌کردند. نخستین نظریه درباره چگونگی تولد کودک توسط فیثاغورث^۱ با عنوان «تئوری بخار خیس» مطرح شد. سپس، ارسطو^۲ با نظریه خود به نام نظریه مایع به این موضوع پرداخته است. پس از آن، برای سده‌های متمادی دیدگاه پیش‌ساختگرایی حاکم بود. مطابق این نظریه، شکل اندام‌های انسان، از لحظه لقاح، مشخص می‌شود و رشد و تکامل آن، منجر به همان شکلی می‌گردد که در مرحله لقاح، وجود داشته است. این نظریه، منجر به شکل‌گیری اندیشه‌ای می‌شود که در آن کودکان به عنوان بزرگسالانی کوچک در نظر گرفته می‌شدند. این بزرگسال کوچک، همان هومونکولوس^۳ است که در بطن پیش‌ساخت‌گرایی قرار دارد. بر این اساس، از قرون وسطی، این ایده تبیین گردید، به‌طوری که با کودکان، نظیر بزرگسالان رفتار می‌شد. کودکان ۶ یا ۷ ساله معمولاً برای شاگردی کردن به روستاها فرستاده می‌شدند. آن‌ها در حین کار کردن، درودگری، زراعت، خانه‌داری، بافندگی و سایر حرفه‌ها و مشاغل را فرا می‌گرفتند. سپس به عنوان شاگردی شبانه‌روزی، در خانه استاد خود زندگی می‌کرد و اغلب، در کنار سایر شاگردانی که خیلی از او بزرگ‌تر بودند کار می‌کرد. کسی به سن کودک، توجهی نداشت. درواقع، کودک از ابتدا وارد زندگی بزرگسالی شده بود.

انعکاس این شیوه تفکر در آثار نقاشی نیز بروز یافته است. بر مبنای این طرز فکر، بشر طی قرن‌ها، به کودکان همچون مدل کوچک شده فرد بزرگسال، نگریسته است. فیلیپ آریه^۴ (۱۹۱۴-۱۹۸۴ م.) مورخ فرانسوی معتقد است، این طرز فکر، در قرون وسطی رواج داشته است، به گونه‌ای که «در بسیاری از نقاشی‌ها و مجسمه‌های قرون وسطی، اندام و چهره کودکان و حتی نوزادان را شبیه بزرگسالان مجسم کرده‌اند. کودکان تنها با اندازه اندام‌هایشان متمایز می‌شدند، گویی کودک ابتدا در قالب بزرگسال شکل گرفته و سپس به دنیا آمده است» (کرین، ۱۳۹۹، ۲۷-۲۸). در این میان، در برخی نگاره‌های ایرانی نیز، شاهد نمود پیش‌ساختگرایی هستیم، به گونه‌ای که کودکان، در این نقاشی‌ها با اندام و ویژگی‌های افراد بالغ نشان داده شده‌اند. درواقع، اعتقاد به این نظریه باعث می‌شد تا هنرمندان هنگام ترسیم کودکان در نگاره‌های خود شمایل، البسه و هیبت آنان را مانند افراد بزرگسال نمایش دهند و یا آنان را در موقعیت‌هایی غیر از آنچه مورد انتظار کودک است ترسیم نمایند. یکی از این نگاره‌ها که موضوع بحث این پژوهش است، نگاره‌های هفت‌وزنگ جامی متعلق به دوره صفوی است که میتوان نظریه پیش‌ساختگرایی را در آن ملاحظه نمود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر مبنای ماهیت و روش با رویکرد تاریخی و روش

تحقیق توصیفی تحلیلی انجام شده است. اما بر اساس هدف پیش‌رو، بنیادی-کاربردی است که متناسب با مورد مطالعاتی انتخاب شده، از تحلیل بنیادی-نظری استفاده شده است. گردآوری داده‌های این نوشتار، به صورت کتابخانه‌ای و هم‌چنین پیمایشی از طریق مراجعه به سایت‌های الکترونیک و پایگاه مجلات تخصصی در اینترنت محقق شده است. ابزار گردآوری داده‌ها شامل مشاهده، فیش‌برداری و ترجمه متون تخصصی است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش حاضر، کمی و کیفی است.

پیشینه پژوهش

پیشینه این پژوهش را می‌توان در دو حوزه، بررسی نمود. نخست در باب نظریه پیش‌ساخت‌گرایی و سپس نگاره‌های نسخه هفت‌وزنگ جامی. در زمینه نظریه پیش‌ساخت‌گرایی، فیلیپ آریه در کتاب قرون کودکی، تاریخ اجتماعی، زندگی خانوادگی خود به بیان موضوع، شرح وضعیت و فضای فکری جامعه قرون وسطایی پرداخته است. ویلیام کرین^۵ در کتاب خود با عنوان نظریه‌های رشد به بیان نظریه‌های صاحب‌نظران مختلف در این زمینه پرداخته است. ویلیام آر. نیومن^۶ در کتاب جاه‌طلبی‌های پرمته: کیمیاگری و جست‌وجوی طبیعت کامل بیشتر به شرح چگونگی ایجاد هومونکولوس و خطرات آن در قرون وسطی و در میان ملل گوناگون پرداخته است. تیفانی وانگ^۷ در مقاله‌ای با عنوان «نظریه خوب بد شد - پیش‌ساخت‌گرایی» با ارائه پیشینه‌ای از تاریخچه نظریه پیش‌ساخت‌گرایی به اولین مورد هومونکولوس ایجاد شده اشاره دارد و ویژگی‌ها و چگونگی ایجاد آن را شرح داده است.

در بخش منابع فارسی، نگین میری و مریم جلالی در مقاله‌ای با عنوان «جلوه‌های کودک و کودکی در متون پهلوی و هنر ایران ساسانی» با مراجعه به منابع با قالب متون پهلوی به مسأله حضور کودکان در جامعه پرداخته و آنان را در سه گروه کودکان خاندان سلطنتی، کودکان شهروندان عادی جامعه و کودکان اساطیری تقسیم‌بندی نموده و به موضوع آموزش کودکان پرداخته است.

مرجان کامیاب در مقاله‌ای با عنوان «پیوند ادبیات کودک و جامعه‌شناسی با تکیه بر تأثیر دو سویه آن‌ها بر یکدیگر» نخست جایگاه کودک و شیوه‌ی نگرش به او در طول تاریخ را بررسی کرده و پس از تبیین جایگاه جامعه‌شناسی او به تحلیل پیوند دو عنصر کودک و جامعه و تأثیر متقابل آن‌ها در قالب ادبیات کودک پرداخته است.

شهین عبدالکریمی در پایان‌نامه خود با عنوان «نقش انسان در نگارگری ایرانی با تأکید بر ترسیم نگاره کودک در دوره‌های تیموری و صفوی» با هدف شناسایی ویژگی‌های نقش کودک و جایگاه بصری آن با بررسی ۴۶ نگاره حاوی عنصر کودک در موضوعات مذهبی، تاریخی و ادبی در دو دوره تیموری و صفوی پرداخته است. نتایج حاصل از پژوهش وی نشان می‌دهد که نگارگران دوره صفوی بیش از نگارگران دوره تیموری از تصویر کودک در آثار خود استفاده نموده‌اند. هم‌چنین علاوه بر این که، نگارگران، کودکان را در بطن زندگی اجتماعی مردم آن روزگاران به تصویر کشیده‌اند، در اکثر نگاره‌ها مضامین اخلاقی-عرفانی در ورای نقش پیکره کودکان مد نظر بوده است.

زهرا حاتمی در کتاب تاریخ کودکی در ایران: از آغاز عصر ناصری تا پایان دوره رضاشاه، نخستین پژوهش تاریخی نظام‌مند درباره مفهوم کودکی و تحولات مرتبط با زندگی کودکان در تاریخ ایران را به زبان فارسی

انجام داده است. این کتاب که در شش فصل، تنظیم شده، به این موضوع می‌پردازد که مفهوم کودکی چگونه و در اثر چه عواملی به مسأله‌ای محوری در آرا و آثار اندیشه‌گران ایرانی در اواخر دوره قاجاریه تبدیل و با ایجاد تردید در درک طبیعی از کودک و با الهام از تجربه غربی به دوره‌ای جدید وارد شد، که در آن کودکی، دوره‌ای مستقل و مجزا از بزرگسالی با مقتضیات و نیازهای خاص خود تصور گردیده. در ادامه موضوع «پرورش «کودکان»، آموزش کودکان»، «بهداشت و سلامت کودکان»، «کار کودکان» و «کودکان کار» و بازی کودکان» مورد بررسی قرار گرفت.

عهدیه اسدپور در کتاب خود با عنوان *ازدواج کودکان: کنکاشی در صد سفرنامه دوران صفویه و قاجاریه*، در صدد پاسخگویی به سؤالاتی از این قبیل برآمده است: متون در دسترس نظیر سفرنامه‌ها در مورد جایگاه و سن ازدواج به ما چه می‌گویند؟ وضعیت واقعی سن ازدواج در ایران چگونه بوده است؟ آیا ازدواج کودکان ویژگی‌ای دیرینه در تاریخ و جامعه ایرانی بوده است؟ وی بدین‌منظور در ده فصل، به بررسی مفاهیم اساسی در حوزه ازدواج کودکان، معیارهای ازدواج ایشان، تشریفات مرتبط با ازدواج کودکان، ناهمسانی‌های سنی ازدواج کودک-دختران و نخستین مقاومت‌ها در برابر ازدواج کودکان در حوزه‌های نظم و نثر در دو دوره تاریخی صفویه و قاجاریه پرداخته است.

اما در زمینه نسخه هفت اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر^۸، مهدی حسینی در مقاله‌ای با عنوان *هفت اورنگ (جامی به روایت تصویر)*، سلسله‌الذهب، یوسف زلیخا، سبحة‌الابرار به معرفی نسخه هفت اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر با اشاره به برخی داستان‌های نگاره‌های این نسخه پرداخته است. هم‌چنین ماریا شریو سیمپسون نیز در کتابی با عنوان *هفت اورنگ سلطان ابراهیم میرزا: نسخه شاهزاده‌ای از ایران قرن شانزدهم* به بررسی و معرفی این نسخه و شرح داستان هر یک از نگاره‌ها پرداخته است.

با توجه به آنچه گفته شد، خلاء انجام پژوهش در خصوص تصویر کودکان در نسخه هفت اورنگ جامی محفوظ در مجموعه فریر با تأکید بر نظریه پیش ساختگرایی ملاحظه می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

پیش‌ساخت‌گرایی^۹

پیروان اندیشه پیش‌ساخت‌گرایی بر این باورند، که «تولید فرزندان در نتیجه باز شدن و رشد اجزای پیش‌ساخته اتفاق می‌افتد. به عبارت دیگر، این اجزاء از پیش‌ساخته شده، قبلاً به‌عنوان نوعی طرح یا مدل برای موجود وجود داشتند و موجود زنده، اندام خود را بر اساس آن اجزای از پیش‌ساخته شده رشد می‌دهد» (Wang, 2018, 80). به عبارتی روشنتر، پیش‌ساخت‌گرایی، توضیح می‌دهد که هنگام لقاح، انسان کوچک و کاملاً شکل گرفته یا آدمکی، در اسپرم یا تخمک وجود دارد. پیش‌ساخت‌گرایان بر این باور بودند که انسان از همان بدو لقاح از پیش‌ساخته شده است و تا هنگام تولد تنها به لحاظ اندازه و جنه رشد می‌کند. پیش‌ساخت‌گرایی در رویان‌شناسی، دست‌کم از قرن پنجم پیش از میلاد سابقه دارد و در طول تاریخ، در تفکر علمی مطرح بوده است. تا قرن هجدهم، بیشتر دانشمندان به دیدگاه‌های پیش‌ساخت‌گراییانه اعتقاد داشته‌اند (کرین، ۱۳۹۹، ۲۹). این نظریه بیان می‌کرد که در جامعه قرون وسطی، ایده کودکی به معنای آگاهی از طبیعت ویژه کودکان که آنان را از بزرگسالان، حتی نوزادان

متمایز می‌سازد، وجود نداشته است و همواره گمان بر این بود که کودک، بزرگسالی است، با اندام‌های کوچک‌تر و قوای بدنی کمتر، به عبارتی، کودک را مینیاتور بزرگسال می‌دانستند (خجسته و دیگران، ۱۳۹۴، ۲). ریشه‌های فلسفی پیش‌ساخت‌گرایی را میتوان در آثار دکارت^{۱۰} جست‌وجو نمود که طبیعت را به مانند یک ماشین می‌انگاشت. او اعتقاد داشت که طبیعت خواص و اعمالی شبیه به ماشین دارد، با یک تفاوت کوچک که انسان یک ماشین است اما با یک روح، بر خلاف موجودات دیگر (Wang, 2018, 80). به علاوه، بسیاری از دانشمندان، قرن‌ها بر این باور بودند که هنگام لقاح، انسان کوچک و کاملاً شکل گرفته یا آدمکی در اسپرم یا تخمک وجود دارد. بدین ترتیب انسان از همان بدو لقاح از پیش‌ساخته شده است و تا هنگام تولد تنها به لحاظ اندازه و جنه رشد می‌کند. (کرین، ۱۳۹۹، ۲۸).

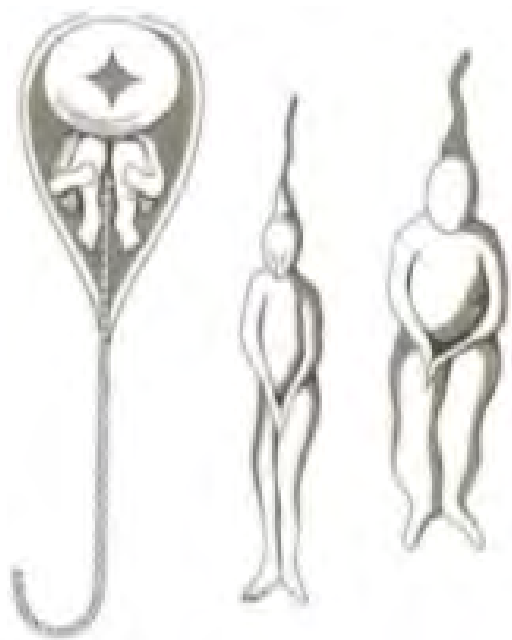
پیش‌ساخت‌گرایی، دارای دو گونه است؛ مدل اویسم^{۱۱} [رویگرد مبتنی بر تخمک] و مدل اسپرمیسم^{۱۲} [رویگرد مبتنی بر اسپرم]. در مدل اویسم، باور بر این است که موجودات، از تخمک‌ها نشأت می‌گیرند، زیرا «ماهیت کروی تخمک نماد جهانی تولید مثل بود (مانند زمین، خورشید و تخم‌مرغ)» (Wang, 2018, 80). در همین ارتباط، کالبدشناس ایتالیایی مارچلو مالیپگی^{۱۳} در سال ۱۶۷۳ م. پیشنهاد کرد که کل ساختار جنین از همان ابتدا در تخمک وجود دارد و دوره بارداری شامل رشد و آشکار شدن آن ساختار از قبل موجود است. (URL1). اما مدل اسپرمیسم، زمانی شکل گرفت که میکروسکوپ‌ها بیشتر پیشرفت کردند. در این گونه، باور بر این است که موجودات از اسپرم‌ها ناشی می‌شوند. در سال ۱۶۹۴ نیکلاس هارتسوک^{۱۴}، ریاضیدان و دانشمند هلندی، که خود، یک پیش‌ساخت‌گرا بود، ادعا کرد، هنگام بررسی اسپرم‌ها در زیر میکروسکوپ، یک مرد را داخل یک سلول اسپرم مشاهده نموده است. وی به این نتیجه رسید، که یک موجود کوچک، یک هومونکولوس، در اسپرم وجود دارد. زیرا در زیر میکروسکوپ، سلول‌های اسپرم را مشاهده کرد که در منی حرکت می‌کردند. این موجودات زنده، بعداً موجودات در حال تکامل نامیده شدند و وجود آن‌ها به خودی خود نشان می‌داد که هومونکولوس در اسپرم وجود دارد. به عبارت دیگر، حرکت اسپرم، هارتسوک را متقاعد کرد که یک فرد مینیاتوری وجود دارد (Wang, 2018, 80-81). او در ۱۶۹۵ م. تصویری را ترسیم می‌کند که انعکاس دهنده اندیشه پیش‌ساخت‌گرایی است (تصویر ۱). این نقاشی، یک «هومونکولوس» یا انسان کوچک را در داخل سلول‌های اسپرم نشان می‌دهد. نقاشی او از این انسان کوچک در داخل سر سلول اسپرم به شکل نمادینی تبدیل شد، که نظریه پیش‌ساخت‌گرایی را متبلور کرد. پیش‌ساخت‌گرایی نظریه‌ای در مورد رشد جنینی مبتنی بر این ایده بود که انسان‌ها (و حیوانات) از نسخه‌های کوچک خود رشد می‌کنند. این افراد کوچک همه اجزای انسان‌های بالغ را دارند، البته در مقیاس بسیار کوچک‌تر (Snell And Others, 2021, 6). پیش‌ساخت‌گرایی در رویان‌شناسی، دست‌کم از قرن پنجم پیش از میلاد سابقه دارد و در طول تاریخ، در تفکر علمی مطرح بوده است. تا قرن هجدهم، بیشتر دانشمندان به دیدگاه‌های پیش‌ساخت‌گراییانه اعتقاد داشته‌اند. آن‌ها پذیرفته بودند که هیچ مدرک صریحی دال بر وجود آدمک کاملاً شکل گرفته در هنگام لقاح، در دست ندارند. اما استدلال می‌کردند که این آدمک، شفاف یا آن‌قدر کوچک است که نمی‌توان آن را دید (کرین، ۱۳۹۹، ۲۸).

این نگرش در نگاره‌های نسخه‌هفت/ورنگ جامی فریر پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است، با توجه به محدودیت کمی مقالات، مطالعه پنج نگاره به صورت مشروح در متن آمده است و مابقی در جدولی (۱) تنظیم شده، ارائه گردیده است.

نسخه‌هفت/ورنگ جامی فریر

یکی از درخشان‌ترین آثار نگارگری برجای مانده از دوره صفویه (۱۰۳۸-۱۱۳۴ ه.ق.)، هفت/ورنگ ابراهیم میرزا است. هفت/ورنگ شامل هفت مثنوی است که به تقلید از خمسة نظامی، توسط مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷-۸۹۷ ه.ق) بین سال‌های ۸۷۵-۸۹۲ ه.ق تصنیف شده است. عبدالرحمن جامی ابتدا، به اسلوب خمسة نظامی و امیر خسرو دهلوی، پنج مثنوی تصنیف نمود و سپس دو مثنوی دیگر بر آن افزود و آن را هفت/ورنگ نامید (حسینی، ۱۳۸۵، ۶). هفت/ورنگ ابراهیم میرزا یا جامی نگارخانه هنری فریر، یک نسخه خطی مصور ارزشمند است که به دستور سلطان ابراهیم میرزا صفوی، برادرزاده شاه تهماسب، و حاکم وقت خراسان، کتاب‌آرایی و خوشنویسی گردیده، و هم‌اینک در نگارخانه هنری فریر واشنگتن نگهداری می‌شود (عظیمی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۶، ۵). این نسخه ۲۸ نگاره بدون رقم و تاریخ دارد و امروزه متعلق به گالری هنری فریر در واشنگتن به شماره ۴۶/۱۲ است. ۳۰۴ برگ دارد، که دو برگ آن افتاده است و اندازه هر برگ آن ۳۷/۵×۲۵/۴ سانتی‌متر است. حدود هشت تذهیب اصلی در عنوان هر مثنوی دارد و تمامی برگ‌های آن دارای تشعیر است که مشتمل بر شاخ و برگ‌های اسلیمی است (آژند، ۱۳۹۴، ۱۶۳). نگاره‌های این نسخه که به زیبایی طرح شده، سبکی دارد که حدفاصل سبک تبریز در سال‌های اول سلطنت شاه تهماسب و سبک رشدکرده و کامل قزوین است. سبک کار هفت/ورنگ ابراهیم میرزا در قالب مکتب تبریز است. مکتب تبریز در تقابل با مکتب هرات که بیشتر از فضاهای هندسی، لایه‌های خاکستری‌رنگ و نیز وقار و ایستایی منحصربه‌فردی استفاده می‌کند، دارای تحرک فزون‌تر، رنگ‌های درخشان‌تر و پویایی بیشتر است (عظیمی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۶، ۵).

بررسی‌های صورت پذیرفته توسط ماریا شریو سیمپسون^{۱۸} و اطلاعات گردآوری شده از قاضی احمد در گلستان هنر و اسکندربیک منشی در تاریخ عالم‌آرای عباسی حاکی از آن است که این نسخه از هفت/ورنگ، توسط سه تن از هنرمندان نقاش و مذهب؛ عبدالله مذهب شیرازی، علی اصغر کاشانی و شیخ محمد مصور شده است. نگاره‌های ۲۸ گانه هفت/ورنگ جامی به دوره‌ای از نقاشی ایران تعلق دارند که در سده هشتم هجری قمری شکل گرفت، در سراسر سده نهم هجری قمری رشد یافت و شکوفا شد و در اواخر دوره تیموریان و اوایل عهد صفوی برخی از خاطرانگیزترین آثار را عرضه داشت. اسلوب این سبک نقاشی به صورت ترکیب‌بندی‌های وسیعی است که از کادرهای اطراف تجاوز می‌کنند و تا به حاشیه‌ها ممتد می‌شوند. رنگ‌آمیزی‌های درخشان و جواهرگونه نگاره‌ها که صیقل و جلا یافته‌اند، خطوط سیال و موزون، شکل‌دادن‌های دلخواه، معماری سرشار و خلق چشم‌اندازها، قامت‌های انسانی شکیل و باشکوه در جامه‌های فاخر، تنوع جانوری و گیاهی و نقش‌مایه‌های پیچیده در طراحی بافته‌ها (شامل لباس‌ها، فرش‌ها، خیمه‌ها و سایبان‌ها) و عمارت‌ها (به‌ویژه آجرکاری، کاشی‌کاری و مشبک‌کاری چوبی) از مظاهر پرداخت ظریف نگاره‌هاست (همان، ۵).

تصویر ۱. نقاشی ترسیم‌شده توسط نیکلاس هارتسوک، ۱۶۹۵ م. مأخذ: (Wang, 2018, 80)

هومونکولوس

اصطلاح هومونکولوس برای توصیف انسان پیش ساخته کوچک استفاده می‌شود. هومونکولوس، بخشی از تئوری پیش ساختگرایی بوده و به طور جدایی ناپذیری با این نظریه گره خورده است. فرانسیس جوزف کول^{۱۵} در کتاب تاریخچه جنین‌شناسی خود از واژه هومونکولوس استفاده نمود و از آن زمان کلمه هومونکولوس با پیش ساختگرایی درهم تنیده شده است. هومونکولوس یک کلمه لاتین به معنای «انسان کوچک» است. امروزه در عصب‌شناسی برای توصیف نقشه نورون‌های حسی در هر قسمت از بدن (هومونکولوس حسی تنی) در مغز استفاده می‌شود. اولین بار این کلمه در اثر بازگشت طبیعت پاراسلسوس^{۱۶} که با موضوع کیمیاگری بود در سال ۱۵۷۲ م. استفاده شد. در آن کتاب او دستورالعمل‌هایی را در مورد چگونگی ایجاد یک انسان نوزاد بدون لقاح یا حاملگی در رحم ارائه کرد. بر این اساس، هومونکولوس فردی کاملاً شکل گرفته بود که قبل از لقاح در سلول زایای یکی از والدین خود وجود داشت و در طول بارداری تا زمانی که برای تولد آماده شود، بزرگ می‌شد» (URL1). فرانس هارتمن^{۱۷} هومونکولوس را این گونه تعریف می‌کند: «انسان‌هایی که به طور مصنوعی از اسپرم بدون کمک زن ساخته شده‌اند» (URL2).

بحث

همان گونه که پیش‌تر گفته شد، نگرش پیش ساختگرایی که در درون خود، هومونکولوس را شامل می‌شود، در آثار نقاشی نیز نمود یافته است. یکی از این نمونه‌ها، نسخه‌هفت/ورنگ جامی محفوظ در مجموعه فریر است. بر مبنای مطالعات نگارندگان، از میان ۲۸ نگاره نسخه‌هفت/ورنگ نگارخانه هنری فریر، در ۱۷ نگاره، تصاویری از کودکان وجود دارد. از این میان به نظر میرسد، کودکان در ۱۶ نگاره حاوی کودک، بر مبنای نظریه پیش ساختگرایی، به تصویر درآمده‌اند. بدین منظور، در ادامه، پس از معرفی اجمالی نسخه‌هفت/ورنگ فریر، به بررسی و تبیین چگونگی تأثیر

جدول ۱. بررسی نگاره‌های هفت/اورنگ جامی فریر بر اساس تصویر کودک با تأکید بر نظریه پیش ساختگرایی.

عنوان نگاره		تحلیل نگاره		وجود کودک با تأکید بر نظریه پیش ساختگرایی			
				انسان		کودک	
ردیف	عنوان نگاره	دارد	تعداد	دارد	تعداد	دارد	تعداد
۱	پدیدار شدن ابلیس بر مرد بدکار	*	۲۶	*	۵	*	۵
۲	خرفروش و خریدار خر	*	۲۲	*	۳	*	۱
۳	پدری به فرزند خویش از عشق می گوید.	*	۲۳	*	۲	*	۲
۴	پیدا شدن یوسف ^(ع) در چاه	*	۲۲	*	۲	*	۲
۵	حمله‌ی راهزنان بر کاروان	*	۱۸	*	۲	*	۲
۶	ورود عزیز مصر و زلیخا به پایتخت و استقبال مردم از آن‌ها	*	۱۰۲	*	۱۲	*	۳
۷	محاکمه‌ی یوسف ^(ع) در مقابل عزیز مصر	*	۱۲	*	۱	*	۱
۸	پیر از قبول مرغابی‌ها امتناع می کند.	*	۲۰	*	۲	*	۱
۹	از بام انداختن جوان پیرمرد را	*	۲۴	*	۳		
۱۰	مرد شهری و تاراج درخت میوه	*	۱۰	*	۱	*	۱
۱۱	مجلس سلیمان ^(ع) و بلقیس	*	۱۹	*	۳	*	۳
۱۲	مرید بوسه بر پای مراد می زند.	*	۸	*	۱	*	۱
۱۳	مجنون بر در خیمه‌ی لیلی	*	۲۰	*	۲	*	۲
۱۴	چود و کرم اعرابی	*	۹	*	۱	*	۱
۱۵	موی ستردن مرد درویش در حمام	*	۳۵	*	۸	*	۷
۱۶	یوسف (ع) و گله گوسفندان	*	۵	*	۱	*	۱
۱۷	نخستین دیدار قیس با لیلی	*	۳۱	*	۵	*	۴
۱۸	پیر کار دیده و جوان نورسیده	*	۲	-	-	-	-
۱۹	موظفه‌ی یوسف ^(ع) به ندیمان زلیخا	*	۱۲	-	-	-	-
۲۰	ضیافت یوسف ^(ع) در جشن عروسی خویش	*	۲۳	-	-	-	-
۲۱	نثار نور فرشتگان بر سعدی	*	۱۲	-	-	-	-
۲۲	سلامان و ابدال در جزیره‌ی خوشبختی	*	۲	-	-	-	-
۲۳	فرار لاک پشت	*	۱۷	-	-	-	-
۲۴	زنگی خود را در آینه می بیند.	*	۱	-	-	-	-
۲۵	مجنون در هیئت گوسفندی به نزد لیلی می آید.	*	۴	-	-	-	-
۲۶	معراج پیامبر ^(ص)	*	۹	-	-	-	-
۲۷	خسرو و شیرین و مرد لثیم	*	۱۸	-	-	-	-
۲۸	مرگ اسکندر	*	۲۶	-	-	-	-
مجموع:			۵۲۲		۵۴		۳۷

نمودیافتگی نظریه پیش ساخت گرایی در نگاره‌های نسخه هفت

اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر

پدیدار شدن ابلیس بر مرد بدکار

این نگاره (تصویر ۲) منسوب به مظفرعلی بوده و شامل صحنه‌ای پرتراکم از انسان‌ها است. راوی شترداری ترسیم شده است که غرایز بروی مستولی گشته، به گونه‌ای که شیطان نیز از او روی برگردانده است. این

نگاره دارای صحنه‌ای شلوغ با تراکم قابل توجهی از انسان‌ها است. به نظر می‌رسد، پنج کودک ترسیم شده در این نگاره، نمود تأثیر نظریه پیش ساخت گرایی است. از تصاویر (۳)، نمایش کودکی در آغوش مادر و درون چادر است. مشاهده می‌شود که سیمای کودک، همچون بزرگسالان ترسیم شده است، به گونه‌ای که اگر اندام‌های او تصویر نمی‌گردید، انسانی ز بود. فقدان تناسب میان اندام‌ها از جمله بزرگ بودن

اندازه سر، کودک را بیشتر به بزرگسال، شبیه می‌نماید. به علاوه موهای ژولیده و ابروان کشیده کودک، تصور بزرگسال بودن او را تقویت می‌کند. در همین نگاره، (تصویر ۴) سه کودک در حال بازی نشان داده شده است. جامگان ایشان، همانند افراد بزرگسال است و تنها وجه تمایز ایشان با بزرگسالان تصویرشده در این نسخه مصور، جثه کوچک آن‌هاست. کودک دیگری که در این نگاره، ترسیم شده است، در سمت چپ آن است؛ کودکی مشغول معلق بازی (تصاویر ۵) در ترسیم این شخصیت نیز، سر و صورت او در مقایسه با دیگر اجزای بدنش بزرگتر بوده و چنانچه در حال معلق بازی و شیطننت کودکانه نمی‌بود، تفاوتی میان وی با افراد بزرگسال، مشهود نمی‌نمود.

تصویر ۲. پدیدار شدن ابلیس بر مرد بدکار، منسوب به مظفر علی، هفت/ورنگ جامی، مشهد، ۹۶۳-۹۷۲ ه.ق، گالری هنری فریر، واشنگتن دی سی، آمریکا. مأخذ: (Simpson, 1997, 92)

تصویر ۴. خرفروش و خریدار خر، منسوب به میرزا علی، هفت/ورنگ جامی، مشهد، ۹۶۳-۹۷۲ ه.ق، گالری هنری فریر، واشنگتن دی سی، آمریکا. مأخذ: (Simpson, 1997, 99)

تصاویر ۵. جزئیات نگاره، خرفروش و خریدار خر. مأخذ: (Simpson, 1997, 99)

تصاویر ۳. جزئیات نگاره پدیدار شدن ابلیس بر مرد بدکار. مأخذ: (Simpson, 1997, 92)

خرفروش و خریدار خر

نگاره خرفروش و خریدار خر (تصویر ۶) منتسب به میرزا علی است. شرح آن بدین ترتیب است: «قصه روستایی‌ای که درازگوش پیر لنگ پشت‌ریش به بازار خرفروشان برد، دلال فریاد برداشت که کی می‌خری جوان، روان، تندرست. روستایی چون آن بشنید باور داشت و از فروختن درازگوش پشیمان شد.» آن‌سوتر در تضاد با آن حیوان نحیف، میرزا علی تصویر بزرگ‌زاده جوانی را کشیده که مغرورانه می‌تازاند و به احتمال قریب به یقین تصویر ابراهیم میرزا است که در زمان تهیه این نگاره برای نسخه سفارشی‌اش احتمالاً حول و حوش شانزده سال داشته است» (ولش، ۱۳۸۴، ۹۱). میرزا علی با توانمندی و طبعی سرشار یکی از زیباترین نگاره‌ها را آفریده است. شاهزاده جوان سوار بر اسب راهوار در میان ازدحام بازار مشخص است. این نگاره به رغم وجود الاغ مردنی، سرشار از شادابی و سرزندگی است (آژند، ۱۳۹۴، ۱۶۶).

تصاویر ۷. جزئیات نگاره پدری به فرزند خویش از عشق می‌گوید.
مأخذ: (Simpson, 1997, 102)

تصویر ۸. پیداشدن یوسف^(ع) در چاه، منسوب به مظفر علی، هفت/اورنگ جامی، مشهد، ۹۶۳-۹۷۲ ه.ق.، گالری هنری فریر، واشنگتن دی سی، آمریکا.
مأخذ: (Simpson, 1997, 124)

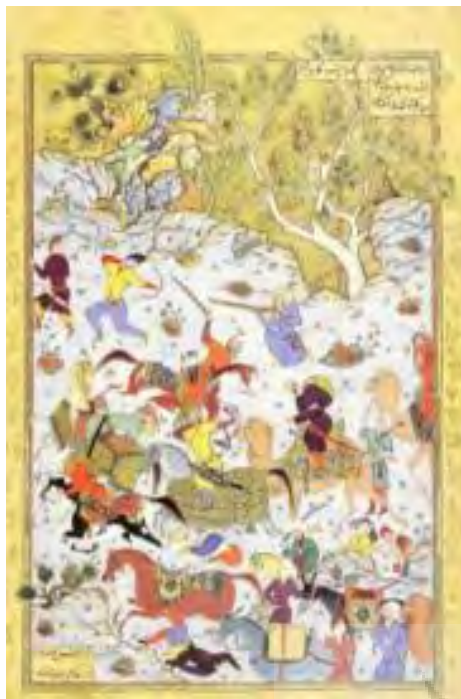
پدری به فرزند خویش از عشق می‌گوید

در شرح این نگاره که منسوب به میرزا علی است، این گونه باید گفت که، پسری از پدرش می‌خواهد، او را در یافتن همسر مطلوبش راهنمایی کند (تصاویر ۹). پسر می‌گوید یکی چشمان خمار مرا می‌ستاید، یکی لبان شرابی مرا تحسین می‌کند و دیگری به بلندی بالای من توجه دارد. پدر در پاسخ می‌گوید که به آن معشوق توجه کن که دل به درون و باطن تو دارد، نه صورت ظاهر (حسینی، ۱۳۸۵، ۸). در این نگاره، هنرمند ما را به

تصویر ۶. پدری به فرزند خویش از عشق می‌گوید، منسوب به میرزا علی، هفت/اورنگ جامی، مشهد، ۹۶۳-۹۷۲ ه.ق.، گالری هنری فریر، واشنگتن دی سی، آمریکا.
مأخذ: (Simpson, 1997, 102)

در این نگاره، سه کودک به تصویر در آمده‌اند؛ دو کودک در سمت چپ پایین تصویر (تصاویر ۷)، پشت درختی قرار دارند، در حالی که یکی دستش را بر روی شانه دیگری نهاده و کودک دوم نیز با دست چپش زیر دست کودک اول را گرفته است و در حال نظاره صحنه هستند. هر دو، نوجوان به نظر می‌رسند و نشانی از بزرگسالی در ایشان دیده نمی‌شود. اما کودکی که در مرکز تصویر (۸)، با شکمی برآمده و ابره‌هایی پرپشت، ترسیم شده است، در کنار الاغ نحیف، در حالی که لباس مادرش را گرفته است، شبیه به بزرگسالان به تصویر در آمده است. این شباهت را می‌توان در وهله نخست، در لباس‌های او دید. تنها کلاه اوست که با طرحی

تصویر ۱۰. حمله‌ی راهزنان بر کاروان، منسوب به شیخ محمد، هفت/ورنگ جامی، مشهد، ۹۶۳-۹۷۲ ه.ق، گالری هنری فریر، واشنگتن دی سی، آمریکا. مأخذ: (Simpson, 1997, 113)

تصاویر ۱۱. جزئیات نگاره حمله‌ی راهزنان بر کاروان. مأخذ: (Simpson, 1997, 113)

درون دنیای خصوصی حامی اش می‌برد، که در اینجا باغی است باشکوه با گل‌ها و درخت چنار و یک تختگاه چندضلعی کاشی کاری شده که با حوض و فواره و مرغابی‌ان بازیگوش تکمیل شده است. جمع کثیری از درباریان و ملازمان در آن حال و هوا خوش می‌گذرانند. برخی به شطرنج مشغول‌اند، عده‌ای گوش به موسیقی دارند و یا کتاب می‌خوانند و یکی نیز با چابکی از درخت بالا می‌رود. در این گیرودار، درون مایه نقاشی که پرسش پسری است از پدرش درباره عشق و پاسخ پدر به او، به راحتی نادیده گرفته می‌شود (ولش، ۱۳۸۴، ۹۶).

تصاویر ۹. جزئیات نگاره پیدا شدن یوسف^(ع) در چاه. مأخذ: (Simpson, 1997, 124)

اما کودکان ترسیم شده در این نگاره، در سمت راست بالای آن قرار دارند. (تصویر ۱۰؛ تصاویر ۱۱) این گونه به نظر می‌رسد، وادار به بالا رفتن از درخت و آوردن تخم پرندگان، شده‌اند. این در حالی است که انجام چنین عملی پرمخاطره بوده، چراکه امکان افتادن از درخت و گزیده شدن توسط خزندگان، وجود دارد. این گونه کارها، توسط افراد بزرگسال انجام می‌شود اما در این جا، متأثر از نظریه پیش ساخت گرایی، به کودکان به مثابه انسان‌های بزرگ نگریسته شده، بنابراین، انجام این کار به ایشان محول شده است. فقدان ریش و سبیل، چشمانی گردتر و بینی کوچکتر در این کودکان، موجب تمایز آن‌ها از بزرگسالان مجلس شده است، با این وجود، از آن جایی که نگارگر در ترسیم لباس‌های این کودکان تفاوتی با بزرگسالان قائل نشده، ما را متقاعد می‌کند که این تفکر نسبت به کودک به عنوان موجودی که می‌بایست، به سرعت به دوره بزرگسالی وارد شود، موجب شده تا کودکان از داشتن لباس‌های خاص این دوره از زندگانی خود محروم باشند.

پیداشدن یوسف^(ع) در چاه

این نگاره، به روایت داستان حضرت یوسف^(ع) که توسط برادران حسود خود، به چاه افکنده می‌شود، می‌پردازد. در ادامه، جبرئیل امین در چاه ندیم او می‌شود و سرانجام کاروانی او را از چاه بیرون می‌آورد و به مصر می‌برد (تصویر ۸). زلیخا زن عزیز مصر، مجذوب زیبایی یوسف می‌شود و او را می‌خرد و از او طلب کام می‌کند، ولی یوسف پاکدامن به پشتوانه جبرئیل امین فریفته اغواگری‌های او نمی‌شود. مظفرعلی که هم‌عصر میرزاعلی و میرسیدعلی بود، موضوع اصلی نگاره را عمدتاً در پیش زمینه قرار داده است. باقی تصویر شرح پر شاخ و برگ یک روز درباری که در کوهساران است؛ بوستانی بهشتی که کاملاً در خور قهرمان مقدس قصه

در نگاره حمله راهزنان به کاروان (تصویر ۱۰)، داستان عاشقانه‌ای را به تصویر می‌کشد. یکی از اشراف عرب در حین مناسک حج، درد دل جوان عاشقی را می‌شنود. اعرابی که مردی جوانمرد و سخاوت پیشه است، طرحی می‌ریزد تا سرانجام جوان با دلداری خود عروسی می‌کند. در سفر عروسی، راهزنان بر کاروان آن‌ها می‌تازند و عروس و داماد کشته می‌شوند. اعرابی سخاوتمند به یاد عشق این دو جوان در آن محل درختی می‌کارد. این نگاره گواه دوران شکوفایی شیخ محمد در مشهد است. شاید گل‌های سرخ این نگاره درست بر خلاف رویه شاه تهماسب، حاکی از خوش‌باشی و شادکامی ابراهیم میرزا بوده باشد: بخور و بنوش و عشق بورز که فردا مرگ در راه است (آژند، ۱۳۹۴، ۱۶۶).

در این نگاره، دو کودک ترسیم شده است. نخست، کودکی که با جامه‌ای قرمز رنگ در قسمت راست پایین کادر ترسیم شده (تصاویر ۱۱). او متحیر از آنچه در حال رخ دادن است، صحنه را به فرد بزرگ‌سالانی که پشت سر اوست نشان می‌دهد. سیمای این کودک، همانند بزرگ‌سالان تصویر شده. اندام او فاقد فرم‌یافتگی است. دستان وی نحیف و در قیاس با بزرگ‌سالان تصویر شده در این نگاره، کوچکتر است. میان سر او با دیگر اجزای بدن تناسب وجود ندارد، چراکه اندازه سر، بزرگتر است. اما دیگر کودک، در قسمت راست وسط کادر (تصاویر ۱۱) به گونه‌ای ترسیم شده که با توجه به ویژگی‌های ظاهری صورت او، تشخیص دختر یا پسر بودن او دشوار می‌نماید. هم‌چنین، لباس و کلاه وی، همانند بزرگ‌سالان مصور در نگاره است، به گونه‌ای که کلاه و نقش روی لباس او، با شخصیتی که در سمت چپ بالای کادر، کمانی در دست دارد، یکسان می‌نماید. در ادامه و در (جداول ۲-۳) و نمودارهای (۱-۴) به خلاصه‌ای از چگونگی نمودیافتگی نظریه پیش‌ساخت‌گرایی در نسخه هفت/ورنگ اشاره می‌شود.

است (ولش، ۱۳۸۴، ۱۰۴). با اینکه سبک مظفرعلی تا حدودی شبیه سبک میرزاعلی است، ولی ترکیب‌بندی او ریزه‌کاری‌های معماری اندکی دارد و پیکره‌های او از خصوصیات چهره‌گشایی عاری است و قلم‌گیری او در عین حال که ظرافت خط‌پاردا زانه دارد، ولی از سفتی و زیبایی کم‌تری برخوردار است (آژند، ۱۳۹۴، ۱۶۶).

در ترسیم تصویر حضرت یوسف^(ع) کودک، درون چاه که به همراه جبرئیل، در حالی که طناب را گرفته است، نمایش داده شده (تصاویر ۹)، نشانی از کودکی در وی دیده نمی‌شود. صورت فاقد مو و لباس‌های بزرگ‌سالانه او در کنار جثه اش، تشخیص این که کودکی درون چاه است یا یک فرد بزرگ‌سال را دشوار نموده است. اندام حضرت یوسف^(ع) فاقد فرم‌یافتگی است به طوری که سر او بزرگ‌تر از سایر بخش‌های اندامش است. غیر از یوسف^(ع) که شخصیت اصلی داستان است، کودک دیگری نیز در این نگاره دیده می‌شود، کودکی با لباس آبی و کوزه آبی بر دوش (تصاویر ۹). با وجود آن که، ویژگی‌های ظاهری وی به کودک شباهت دارد، اما واداشتن وی به کشیدن آب از چاه، که امری بزرگ‌سالانه است این فرضیه را قوت می‌بخشد، که نگاه به کودک، نگاهی بزرگ‌سال‌گونه بوده است. طرح و رنگ لباس او همانند برخی دیگر از بزرگ‌سالان مجلس است و تنها وجه تمایز او در بخش لباس‌ها، کلاه او است که به نظر می‌آید کلاهی ویژه کودکان باشد. دستان این کودک در مقایسه با سایر اندام‌هایش کوچک‌تر است، نکته‌ای که در میان بزرگ‌سالان ترسیم شده در این نگاره کم‌تر دیده می‌شود.

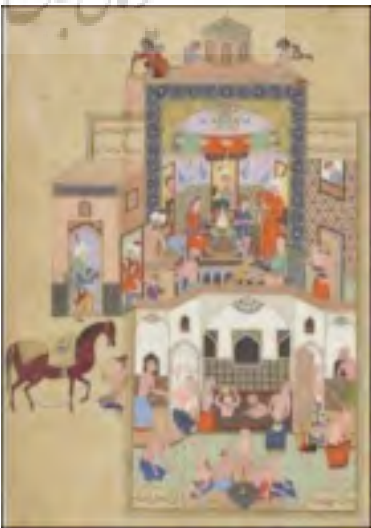
حمله راهزنان بر کاروان

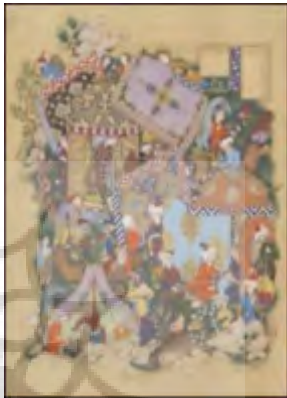
این نگاره منتسب به شیخ محمد است. «حکایتی غم‌بار که شیخ محمد که در ترسیم این قبیل موضوعات تأثرآور استاد بود آن را به سبکی پرخشونت به تصویر کشیده است» (ولش، ۱۳۸۴، ۱۰۳). شیخ محمد

جدول ۲. شرح نمودیافتگی هومونکولوس در دیگر نگاره‌های هفت/ورنگ جامی نگارخانه هنری فریر.

عنوان نگاره	تصویر نگاره	تعداد تصویر کودک با تأثیر از نظریه پیش‌ساخت‌گرایی	ویژگی تصاویر کودکان متأثر از نظریه پیش‌ساخت‌گرایی
ورود عزیز مصر و زلیخا به پایتخت و استقبال مردم از آن‌ها		۳	- سر و حالات چهره کودک، به بزرگ‌سال شباهت دارد. - اندام کودک، فاقد فرم‌یافتگی است.
محاکمه یوسف ^(ع) در مقابل عزیز مصر		۱	- ویژگی‌های ظاهری چهره کودک، به بزرگ‌سال شبیه است. - اندام کودک، فاقد فرم‌یافتگی است. - ابعاد سر کودک، بزرگ‌تر از یک کودک است.

عنوان نگاره	تصویر نگاره	تعداد تصویر کودک با تأثیر از نظریه پیش ساختگرایی	ویژگی تصاویر کودکان متأثر از نظریه پیش ساختگرایی
پیر از قبول مرغابی‌ها امتناع می‌کند.		۱	- نوع لباس کودک و موقعیت قرارگیری او در تصویر، شبیه به بزرگ سالان است.
مرد شهری و تاراج درخت میوه		۱	- ویژگی‌های سیمای کودک، به بزرگ سال شبیه است. - ابعاد سر، بزرگ‌تر از یک کودک است.
مجلس سلیمان (ع) و بلقیس		۳	- ویژگی‌های چهره کودک، همچون بزرگ سال است.
مرید بوسه بر پای مراد می‌زند.		۱	- لباس کودک، ویژگی بزرگ سال را دارد.

عنوان نگاره	تصویر نگاره	تعداد تصویر کودک با تأثیر از نظریه پیش ساختگرایی	ویژگی تصاویر کودکان متأثر از نظریه پیش ساختگرایی
مجنون بر در خیمه‌ی لیلی		۲	- لباس کودک، بزرگ‌تر از حد معمول بوده و به لباس بزرگسال شباهت دارد. - اندام کودک، فاقد فرم یافتگی است و تناسبی میان اندام‌های کودک وجود ندارد.
جود و کرم اعرابی		۱	- لباس کودک، ویژگی لباس بزرگسالان را دارد. - چهره کودک، شبیه بزرگسال است. - اندام کودک، فاقد تناسب و فرم یافتگی است.
موی ستردن مرد درویش در حمام		۷	- ویژگی‌های ظاهری سیمای کودک، به بزرگسالان شبیه است. - اندام کودک، فاقد تناسب است.

عنوان نگاره	تصویر نگاره	تعداد تصویر کودک با تأثیر از نظریه پیش ساختگرایی	ویژگی تصاویر کودکان متأثر از نظریه پیش ساختگرایی
یوسف (ع) و گله گوسفندان		۱	- سیمای کودک، شبیه بزرگسال است. - لباس کودک، به بزرگسال شباهت دارد. - اندام کودک، فاقد فرم یافتگی است.
نخستین دیدار قیس با لیلی		۴	- حالات چهره، شبیه بزرگسال است. - لباس کودک، به بزرگسال شباهت دارد. - اندازه سر، بزرگتر از حد معمول یک کودک است.

جدول ۳. بررسی نگاره‌های حاوی کودک در نسخه هفت/ورنگ جامی محفوظ در نگارخانه هنری فریر بر اساس چگونگی نمودیافتگی نظریه پیش ساختگرایی.

مشخصات نگاره				چگونگی نمودیافتگی نظریه پیش ساختگرایی	
ردیف	عنوان نگاره	حالات چهره	البسه	موقعیت قرارگیری در جامعه	ابعاد اندام
	پدیدار شدن ابلیس بر مرد بدکار	*	*		*
	خرفروش و خریدار خر	*	*		
	پدری به فرزند خویش از عشق می گوید.	*	*	*	
	پیدا شدن یوسف ^(ع) در چاه	*	*		
	حمله‌ی راهزنان بر کاروان	*	*		
	ورود عزیز مصر و زلیخا به پایتخت و استقبال مردم از آن‌ها	*	*		*
	محاکمه‌ی یوسف ^(ع) در مقابل عزیز مصر	*	*		*
	پیر از قبول مرغابی‌ها امتناع می‌کند.				
	مرد شهری و تاراج درخت میوه			*	*
	مجلس سلیمان ^(ع) و بلقیس	*	*		
	مرید بوسه بر پای مراد می‌زند.	*	*		
	مجنون بر در خیمه‌ی لیلی	*	*		*
	جود و کرم اعرابی	*	*		
	موی ستردن مرد درویش در حمام	*	*		*
	یوسف ^(ع) و گله گوسفندان	*	*		
	نخستین دیدار قیس با لیلی	*	*		*

نتیجه

پیش ساختگرایی، نظریه‌ای رایج در دوره‌های مختلف در میان ملل گوناگون از میان اروپاییان گرفته تا رومیان و یونانیان باستان، اعراب و هم‌چنین کهن‌سرزمین ایران، شمرده می‌شود. بر مبنای این نظریه، کودکان به مثابه بزرگسالان کوچک در نظر گرفته می‌شوند. در پژوهش حاضر، تلاش گردید با بررسی نگاره‌های نسخه هفت / اورنگ جامی کتابخانه نگارخانه هنری فریر، به چگونگی نمودیافتگی این نظریه در نسخه مذکور پرداخته شود و نتایج زیر حاصل شد:

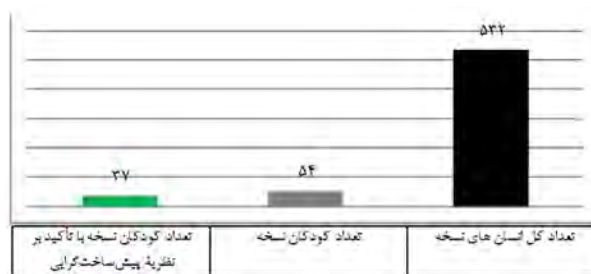
- در نسخه مصور هفت / اورنگ جامی در کتابخانه نگارخانه هنری فریر که شامل ۲۸ نگاره است، در ۱۷ نگاره تصویر کودک مشاهده شده است. تعداد ۵۳۲ پیکره انسانی، تصویر شده است که ۵۴ پیکره، متعلق به کودکان است. از این تعداد، تصویر ۳۷ کودک به طور مشخص، مبین نمود نظریه پیش ساختگرایی هستند؛

- نمودیافتگی نظریه پیش ساختگرایی در حالات چهره، نوع البسه، قرارگرفتن کودکان در موقعیت‌های اجتماعی متفاوت خارج از تصور امروزی برای کودکان است؛

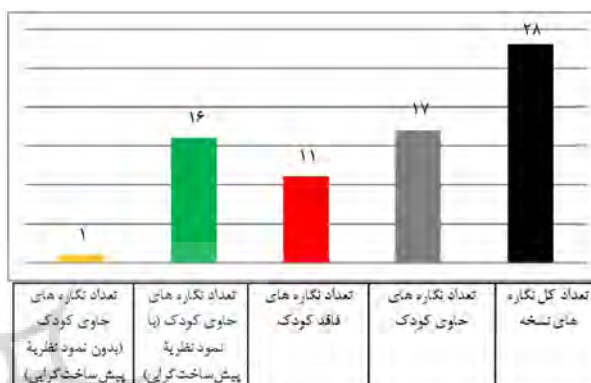
- کودکان با لباس‌ها و پوشش‌هایی کاملاً مشابه بزرگسالان ترسیم شده‌اند و تنها وجه تمایز این پوشش‌ها را می‌توان در ابعاد آن و یا استفاده کردن یا استفاده نکردن از کلاه یا سایر البسه‌ی خاص بزرگسالان دانست. این موضوع بر خلاف آن چیزی است که امروزه در میان خانواده‌ها مشهود است. به کودکان امروزی لباس‌هایی پوشانیده می‌شود که ویژه‌ی دوره‌ی کودکی است. حتی رنگ لباس‌هایی که کودکان امروزی بر تن می‌کنند ممکن است رنگ‌هایی باشد که بزرگسالان کم‌تر از آن استفاده می‌کنند و یا آنکه لباس‌های کودکان امروزی متعلقاتی دارد که برای جذابیت آن لباس برای کودکان در نظر گرفته می‌شود، چیزی که غالباً در لباس‌های بزرگسالان دیده نمی‌شود؛

- سیمای غالب کودکان در نگاره‌های مورد بررسی، همچون بزرگسالان بوده و تنها وجه تمایز آن‌ها با بزرگسالان، در ابعاد و بی‌مو بودن صورتشان است. حالات و اجزای چهره‌ها به گونه‌ای است، که اگر یک انسان بزرگسال در کنار او ترسیم نشده باشد، تشخیص کودک بودن وی دشوار است.

امروزه، در نگاره‌هایی که در آن‌ها تصویر کودکان ترسیم می‌شود، با تأثیر دیدگاه پیش ساختگرایی به ندرت مواجه هستیم کودکان با همان چهره کودکان و معصومت درونی خود ترسیم می‌شوند، اما اهمیت پژوهش حاضر به جهت عدم وجود پژوهش‌های منسجم در زمینه تأثیر دیدگاه پیش ساختگرایی در نسخه مورد بحث در این مجال، غیرقابل انکار بوده و این مقاله می‌تواند، مدخل پژوهش‌های نو در این حوزه باشد.

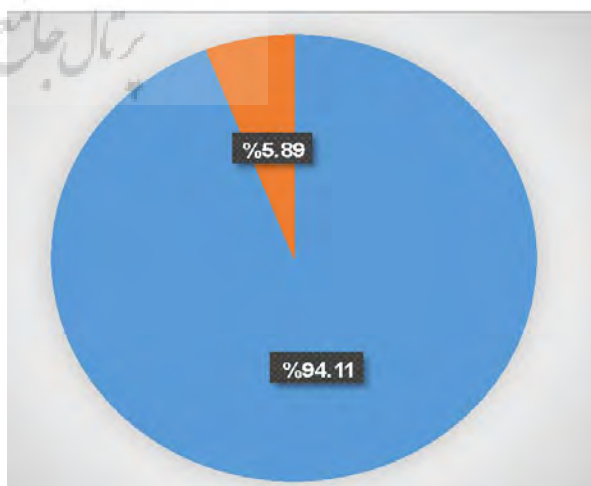
نمودار ۱. نمودار تعداد کودکان ترسیم شده در نسخه هفت / اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر با تأکید بر نظریه پیش ساختگرایی در مقایسه با کل کودکان و انسان‌های ترسیم ترسیم شده در این نسخه.

نمودار ۲. نمودار مقایسه آماری تعداد کل نگاره‌های نسخه هفت / اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر با نگاره‌های حاوی کودک، نگاره‌های فاقد کودک، نگاره‌های حاوی کودک با نمود نظریه پیش ساختگرایی و نگاره‌های حاوی کودک بدون نمود نظریه پیش ساختگرایی.

نمودار ۳. نمودار مقایسه آماری نگاره‌های حاوی کودک و فاقد کودک در نسخه هفت اورنگ جامی نگارخانه هنری فریر.

نمودار ۴. نمودار مقایسه آماری میان نگاره‌های حاوی تصویر کودک در نسخه هفت اورنگ جامی فریر با تأکید بر نظریه پیش ساختگرایی. درصد نگاره‌های حاوی کودک، بدون نمود نظریه پیش ساختگرایی با رنگ نارنجی مشخص شده است.

SID. <https://sid.ir/paper/847056/fa>.

عظیمی‌نژاد، مریم؛ خواجه احمد عطاری، علیرضا؛ نجاریور جباری، صمد و تقوی‌نژاد، بهاره (۱۳۹۶). تحلیل ساختاری نگاره‌های هفت/اورنگ جامی در کارستان هنری سلطان ابراهیم میرزا. *مجله مطالعات هنر اسلامی*، ۱۳ (۲۷)، ۲۸-۱
<http://noo.rs/1r5u7>

کرین، ویلیام (۱۳۹۹). *نظریه‌های رشد، مفاهیم و کاربردها*. ترجمه غلامرضا خوی‌نژاد و علیرضا رجایی. تهران: انتشارات رشد.

Simpson, Marianna Shreve (1997). Sultan's Ibrahim Mirza's Haft awrang: a princely manuscript from sixteenth/century Iran, Yale University, Washington, D.C.

Snell, K., & Tarkkala, H. (2021). Here comes Bio-me: An analysis of a biobank campaign targeted at children, University of Helsinki, Finland, 1-14. <https://doi.org/10.1177/09636625211022648>

Wang, Tiffany (2018). Good Theory Gone Bad - Preformationism, New York, 16 (29), 79-81. https://dc.cod.edu/essai/vol16/iss1/29?utm_source=dc.cod.edu%2Fessai%2Fvol16%2Fiss1%2F29&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

URL1: www.embryo.asu.edu

URL2: www.theosophical.org

پی‌نوشت‌ها

1. Pythagoras.
2. Aristotle.
3. Homunculus.
4. Philippe Aries.
5. William Christopher Crain.
6. William Lawrence Newman.
7. Tiffany Wang.
8. Freer Gallery of Art.
9. Preformationism.
10. Descartes.
11. Ovism.
12. Spermism.
13. Marcello Malpighi.
14. Nicholas Hartsoeker
15. Francis Joseph Cole.
16. Paracelsus.
17. Franz Hartmann.
18. Marianna Shreve Simpson.

فهرست منابع

- آزند، یعقوب (۱۳۹۴). *مکتب نگارگری تبریز و قزوین-مشهد تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.*
- حسینی، مهدی (۱۳۸۵). *هفت/اورنگ (جامی به روایت تصویر) سلسله-الذهب، یوسف زلیخا، سبحة‌الابرار. کتاب ماه هنر، ۱ (۱۰۲)، ۶-۱۹.*
- <http://noo.rs/BUntz>
- خجسته، فرامرز، و قرشی نژاد، ربابه (۱۳۹۴). *متن‌های اجتماعی و مفهوم کودکی؛ تحلیل جامعه شناختی دوران کودکی در فیلم نامه بچه‌های آسمان. همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران.*

